

MATILDE PERRINO

**LETET DREJTUAR NJE MIKUT TE SAJ KU PERSHKRUAN ME IMTESI
UDHETIMIN E SAJ TE SHKURTER NE PJESEN JUGORE TE ITALI-SE
NE GJYSMEN E DYTE TE SHEKULLIT XVIII**

(TRADUZIONE IN LINGUA ALBANESE DELLA *LETTERA DI MATILDE PERRINO AD UN SUO AMICO
NELLA QUALE SI CONTENGONO ALCUNE SUE RIFLESSIONI FATTE IN OCCASIONE DEL SUO BREVE
VIAGGIO PER ALCUNI LUOGHI DELLA PUGLIA*)

TRADUZIONE INTRODUZIONE E A CURA DI PAVLINA NASKA

EDIZIONI DIGITALI DEL CISVA 2010

PARATHENIE

Në gjysmën e dytë të viteve ‘700 një zonjë aristokrate, Matilde Perrino, vendos të shoqëroj të Atin së bashku me vëllezërit e saj në udhëtimin e ndërmarrë në drejtim të Italis së Jugut në të cilën i Ati ishte i ngarkuar me një detyrë të rëndësishme në rolin e Këshilltarit të Mbretërisë së Dy Sicilive.

Jeta e vështirë që mbizotëron pjesën jugore të Itali-së,varfëria, sëmundjet dhe gjendja shoqërore komplet e shkatërruar zënë vendin kryesor në dorëshkrimet e zonjës fisnike Matilde Perrino.

Të shumta janë peripecitë që kjo zonjë ndesh çdo ditë nga një vend në vendin tjetër,por kureshtja për të përshkruar me imtësi çdo element të panjohur duke mbajtur fjalën e dhënë mikut të saj i jep kurajë të përballojë çdo vështirësi. E palodhur dhe mjaft e vendosur ajo përshkruan me hollësi jo vetëm bukurinë natyrore por edhe vështirësitë shoqërore, varfërinë,dhe mjerimin që vuajnë banorët e këtyre zonave. Mbi të gjitha i bëjnë shumë përshtypje zakonet,traditat dhe mënyra e jetesës së fshatarëve të varfër ashtu edhe thjeshtësia me të cilën shprehin mikpritjen dhe bujarinë që i karakterizon.Falë këtij udhëtimi kjo zonjë ka mundësinë të zbulojë pasurinë e rrallë natyrore që mbizotëron në këto anë, të shpreh mendimet e saj sesi mund të shfrytëzojnë fshatarët këto pasuri, si mund të përballohen sëmundjet ngjitëse që shfaqen në këto zona,çfarë mungon në këto zona,si mund të parandalohet malaria dhe sëmundjet infektive e të tjera.Besnike ndaj mikut të saj dhe duke mbajtur fjalën e dhënë ajo rrëfen me imtësi edhe rolin e gruas në këtë shoqëri duke bërë krahasime me gratë e qytetit të saj të dashur, Napoli. Kureshtja e saj e madhe e shtyn edhe më tej derisa të vëzhgoj nga afër dhe të përshkruaj me mjeshtëri të rrallë jetën e një familje të thjeshtë fshatare. Pena e kësaj gruaje pasuron me rrëfimin e saj letërsinë e viteve ‘700 dhe lë një dokument me shumë vlerë për t’u studjuar nga kritikët letrarë të asaj periudhe.

PAVLINA NASKA

I NDERUAR MIKU IM

Besoj se keni mbetur i dëshpëruar nga neglizhenza ime që nuk i jam përgjigjur letrës tuaj të shumë dashur të muajit Maj dhe më tërhiqni vëmendjen duke shtuar që kjo mrekulli natyrore dhe mikpritja e banorëve të kësaj zone më kanë bërë që të lë pas dore detyrimet që kam karshi miqësisë tonë dhe me akuzoni që nuk ju kushtoj rëndësinë e duhur. Ne jemi njerëz me të njëjtin nivel kultural dhe kuptohemi, por kjo nuk më lejon që të justifikohem me ju duke marrë si pretekst lodhjen që më shkaktoi udhëtimi dhe rëndësinë që ky udhëtim ka për mua.

Besoj që ju, mund të kujtoni, që, duke më ftuar për herë të dytë dhe nderuar me një letër tjetër më ngarkuat me një detyrë ku më kërkonit që t'ju përshkruaja me hollësi çdo element të rrallë dhe të rëndësishëm që do të vëzhgoja në këtë Krahinë në një periudhë shumë të shkurtër që siç jeni në dijeni unë e ndërmorra këtë udhëtim për të plotësuar dëshirën e tim Eti që ta shoqëroja së bashku me vëllezërit e mi ngaqë u detyrua të transferohej në këtë territor i ngarkuar nga Ministria me një detyrë të rëndësishme në zonën e Bari-t në tokat e Triggiano e Capurso.

Tani jam më se e bindur që mund të më kuptoni se si mund t'jua plotësoja unë këtë dëshirë kur kisha vetëm katër ditë që kisha mbërritur në këtë zonë dhe më arriti letra juaj e shumë dashur ku më komunikoni çfarë dëshironit nga unë?!

Ju mund të më kuptoni në cilën gjëndje shpirtërore ndodhesha unë ngaqë kisha përballuar një udhëtim shumë të vështirë dhe akoma nuk kisha vëzhguar me vëmendje çfarë kisha përreth.

Ja nga lind mungesa ime për të cilën ju vete duke reflektuar me kujdes, dëshironit të bënit shaka me mua ose ndoshta më nxitnit që të përmirësoja qëllimet e mia në drejtim me çfarë ju kisha premtuar që do të vëzhgoja me intësi çdo gjë që më rrethonte për të kënaqur kureshtjen tuaj.

Megjithatë duke qënë borxhlije do të kërkoja unë vetë t'ju ktheja një përgjigje sa më të kënaqshme, dhe pasi mblodha në pak ditë të dhënat më kryesore mbi këtë krahinë, po ju dërgoj një pjesë të vogël ku janë përshkruar me hollësi situatat e ndryshme të këtyre zonave, gjendja ekonomike, zakonet dhe traditat e këtyre banorëve, llojshmria e prodhimeve bujqësore dhe disa të dhëna të tjera të ngjashme me këto që ju thashë më sipër ku kam shprehur edhe përshtypjet e

mia mbi përmirësimin e mundshëm të (bujqësisë) dhe mundësitë për të kënaqur në mënyrë të ndjeshme nevojat e tyre.

Këto të dhëna nëqoftëse rezultojnë të vlefshme edhe vetëm në disa pjesë të tyre dhe ngaqë janë lehtësisht të zbatueshme, jam e sigurt që sjellin përparime për banorët e këtyre zonave.

Besoj se ju duke lexuar këto pak rreshta që po ju shkruaj, me zgjuarsinë që ju karakterizon do të shprehni mendimet e tuaja të urta dhe mbani parasysh që kjo letër është vetëm fillimi i atij premtimi që doja të realizoja dhe shpresoj se kështu mund edhe të interpretohet nga çdo njeri që do të ketë rastin t'u hedhë ndonjë lexim të shpejtë. Me të njëjtin besim që keni në drejtimin tim ju komunikoj që nisja jonë u bë më datë 8 të muajit Maj dhe ngaqë në ditët e para kapërxyem vetëm male dhe ju lë të nënkuptoni malet e Appennini, kështu që nuk më ngjalli kureshtje asgjë që mund të vë në dukje, vetëm në disa male jo shumë të larta vura re disa fshatra që stërgjyshërit e tyre kishin themeluar në mënyrë të tillë që të linin të mahnitur, kjo ishte vetëm për t'u theksuar.

Sidomos vendi ku ato ngriheshin madhështore ishte një pasuri e rrallë natyrore, ajri i pastër, era e këndshme e maleve të hapnin oreksin dhe të ndihmonin në tretjen e ushqimit, banorët e këtyre zonave nuk sëmureshin ndonjëherë dhe kishin jetë të gjatë.

Në këto vende të pandotura nga tymrat e dëmshme thithje ajër të pastër saqë mushkëritë hapeshin aq shumë dhe gjaku qarkullonte me atë gjallëri që të skuqte faqet dhe ishte më i fortë se më përpara.

Nga kjo rrjedhin gjithë këto mirësi, gjithë ky shëndet që gëzojnë banorët e këtyre fshatrave.

Kur mbërrita në këtë hapësirë të pafundme që është krahina e Puglia-s, ku shtriheshin hektarë të tërë të mbjellë me perime të ndryshme dhe ku mbizotëronte gjelbërimi që të kënaqte shpirtin, por ngaqë ishin jashtë mase të dendura dhe nuk ishin mbjellë me kriterin e duhur më erdhi në mendje ideja që po të kishin një lloj largësie nga njëra rradhë tek tjetra prodhimi do të ishte më i lartë dhe ajri qarkullonte më lehtësisht, kështu që do të kishin kursyer më shumë farë dhe do të kishin marrë prodhim më të lartë.

Më kujtohet tani që, vite më parë fshatarët kishin menduar të vinin në përdorim një lloj rregulli të tillë por nga provat e mirëfillta nuk kishin marrë rezultatin e duhur.

Mbas gjashtë ditë udhëtimesh arritëm në Capurso dhe për fatin tim të keq u sëmura dhe u detyrova të mbetem e ngujuar në shtëpi për tetë ditë resht dhe nuk m'u dha mundësia të vizitoja këto zona sidomos edhe vendin ku bëheshin kërkime arkeologjike të vazove antike.

Sapo e mora veten dhe mblodha fuqitë e mia nisa udhëtimin tim duke vënë si synim kryesor të vizitoja Qendrën e kësaj krahine qytetin e mrekullueshëm të Bari-t.

Kështu nisa vizitën time në këto zona dhe ngaqë largësia ishte e paktë jo më shumë se gjashtë mijë metra e përshkova ngadalë duke soditur këto fusha të mrekullueshme dhe pata mundësinë të vëzhgoj edhe sende për mua të panjohura dhe interesante.

Menjëherë vura re që këto fusha të pafundme ishin të mbjella me Perime dhe Zarzavate;pambuk dhe lino, por më lanë të kuptoja që vendin e parë e zënë katër prodhime të domosdoshme për ushqerjen e popollsis, në këtë Krahinë, siç janë vaji,vera, drithërat dhe bajamet.

Të gjitha prodhimet e tjera që përbëjnë ushqimin e përditshëm, gjenden me pakicë si orizi, gështenjat dhe gruri indian.

Një lloj kulture tjetër që vëzhgova me vëmendje janë hardhitë,kaq të shkurtra saqë nuk kalojnë dy ose tre pëllëmbë lartësi, më bënë përshtypje prodhimi i bollshëm dhe me cilësi të lartë dhe doja të gjeja elementet që ndikojnë në këtë bollëk dhe në mos gabohem isha afër zgjidhjes.Tokat ku janë mbjellë hardhitë janë të thella dhe pa pengesa nga pemë të tjera aty – këtu gjendet ndonjë rrënjë fiku;dhe më kryesorja është që ato i rreh dielli nga të katër anët.

Duke kërkuar të dhëna mbi këtë lloj peme,më informuan që në fillim bëhet pastrimi i filizave të sapo lindur në mënyrë të tillë që aq sa janë degët që përbëjnë hardhitë aq filiza lë fshatari për prodhim të fruttit. Nëqoftëse dy ose tre janë trungjet aq janë edhe filizat që ngelen në lartësinë e katër gishtave kështuqë pema ushqehet më mir dhe jep prodhim të bollshëm.

Gjithashtu më kallëzuan që gjatë muajve Mars,Prill, Maj bëhet prashitja midis rreshtave,lidhen degët në majë të hardhisë dhe ato të panevojshmet i rrallojnë dhe pema ka ushqim të mjaftueshëm sepse kanë hequr filizat parazit që quajne dru.

Në të njëjtën kohë mësova që aty nga muaji Qershor,kur rrushi fillon të piqet, bujku bën një lloj trajtimi tjetër që është heqja e gjetheve kështu pema ngelet e

zhveshur dhe rrezet e diellit depërtojnë më me lehtësi dhe ndikojnë në pjekjen e plotë të frutit. Pema nuk ngelet komplet e zhveshur nga gjethet sepse ato janë të nevojshme për të mbrojtur frutin që mos ta djeg dielli përvëlues i verës, por edhe ndihmojnë në ushqyerjen e hardhive.

Duke marrë parasysh këto të dhëna mbi këtë lloj peme çdonjëri prej nesh arrin në konkluzion nga vjen gjithë kjo verë e mirë dhe e shijshme, të cilën unë e pershkruajta më parë përsa i përket shartimit të vidhit me hardhinë sipas mendimit tim këto lloj peme tërheqin gjithë ushqimin dhe për këtë është e nevojshme të lënë rrugë të lirë për të qarkulluar kripërat minerale të domosdoshme për kokrrat e rrushit, që japin frutin e tyre afër degëve dhe trungut të pemës dhe kështu tërheqin me lehtësi linfën, por duke qënë vidhet shumë të larta si pemë derisa kripërat minerale të arrijnë kokrrat e rrushit pjesa me e madhe është shpërndare gjatë degëve dhe gjetheve të tjera. Atje ku hardhitë janë të ulta qarkullimi i plehrave dhe kripërave minerale bëhet me lehtësi dhe fruti është më i shijshëm dhe më i ëmbël dhe dielli me rrezet e tij i ngroh pa vështirësi. Më duket që këto të dhëna janë më se të qarta dhe na shpjegojnë përse janë kaq të shijshme dhe me cilësi të lartë verërat e kësaj Krahine.

Ky prodhim nuk ka asnjë lloj dallimi nga verërat që vijnë nga transporti detar dhe janë të krahasueshme me to saqë nuk ndryshon as shija dhe as gradazoni.

Mbeta e kënaqur kur mësova që kryetarët e bashkive të këtyre vendeve nuk lejojnë vjeljen e prodhimit para se të kenë shpallur publikisht fushatën e vjeljes, kështu që frutat arrijnë pjekjen e duhur dhe ndikojnë në mirëshëndetin e popullsisë.

Pasi bëhet vjelja e rrushit dhe shtrydhja e tij banorët e terlizzit nuk nxjerrin menjëherë verën por e lënë në fermentim për katër –pesë ditë, derisa të bëhet joshese.

Përsa i përket ullinjve, ky është një prodhim tjetër i rëndësishëm; të pafundme janë fushat ku gjenden të mbjella këto pemë, të cilat nuk janë në mëshirë të të madhit Zot të presin ushqim siç ndodh me ullinjtë e Kalabrisë, atyre u bëhet një krasitje e degëve të thara sepse marrin ushqimin e filizave të rinj dhe duke krijuar një dëndësi të kurorës nuk lejojnë qarkullimin e ajrit i nevojshëm për pemët; më vonë bëhet tre herë rresht punimi i tokës me lopatë ku mbyllen gropërat dhe grumbullohet dheu rreth rrënjëve të ullinjve. Rreth trungut të pemës hapen disa gropa për të mbledhur ujrat e shirave gjatë dimrit të cilat janë

të dobishme për ujitjen e pemëve gjatë kohës së thatë të verës. Toka që ndodhet e shpërndarë rreth kurorës së pemëve aty nga muaji Maj grumbullohet afër rrënjëve për t'i ruajtur nga thatësira. Në këtë mënyrë pemët ruajnë gjelbërimin e tyre.

Ngaqë këto toka nuk kanë thellësi të madhe dhe rrënjët e pemëve nuk mund të tërheqin lufën e duhur pa pasur ujitjen e nevojshme nuk mund të shpresojnë nga precipitacioni i shirave, ngaqë nuk kanë burime uji ose puse sepse ndeshen në shkëmbinj, kurse në fushat e tjera ato gjenden, kështuqë në muajt Mars, Prill, Maj drithërat, perimet dhe pemët frutore ndiejnë mungesën e vaditjes dhe kjo ndihkon keq në rendimentin e prodhimeve bujqësore.

Një rrëfim që më nxiti kureshtjen dhe më la të mahnitur ishte ky që sapo ma treguan që në disa stinë përvëluese për gjithë periudhën e verës nuk kishte rënë pikë shiu, rendimenti i prodhimit të rrushit dhe përpunimi i tij në verë ishte aq i bollshëm saqë askush nuk dinte si ta shpjegonte këtë bollëk dhe një pjesë e tij mbeti pa vjelë kështuqë kushdo që dëshironte mund të shkonte dhe ta vilte rrushin.

Unë arrita të nxjerrë disa konkluzione për vete faktin që rrënjët e këtyre hardhivave arrijnë në thellësi dhe tërheqin ushqimin e duhur dhe nga vesa e mëngjesit që i lag kur arrijnë në kontakt me rrezet e diellit.

Duke vëzhguar rreth e rrotull nuk më zuri syri asnjë rrënjë mëni dhe thashë me vete që këtu industria e fillit të mëndafshhtë nuk ekzistonte dhe faktikisht këtë ma pohuan edhe të tjerë që në këtë zonë nuk janë në gjëndje të përpunojnë fillin e mëndafshhtë. Nëqoftëse ky lloj prodhimi do të ndërhynte në jetën e përditshme haptë një lloj tregu me përfitime për këtë popull.

Ajo që më bëri më shumë përshtypje ishte vetë fakti që këta banorë punëtorë të mëdhenj siç më rrëfyer, kishin lënë pas dore prodhimin e mjaltit; si sa nga eksperiencia që në një stinë kur prodhimi i bletëve është i bollshëm ato japin rendimente më të larta se sa prodhimi i një deleje që siç dihet prodhon një dukat kurse një koshere blete jep dy dukat fitim.

Unë tani bëj këtë lloj hesapi: se kjo Krahinë ka në dispozicion 4000 koshere blete, që pa vështirësi mund të ushqejnë; llogarisim që çdo koshere prodhon (siç thashë më sipër) dy dukat, nxjerrim një konklusion që kjo Krahinë në fund të vitit përfiton 8000 dukat duke hequr shpenzimet e 800 dukatëve vetëm për vitin e parë të

domosdoshme për formimin e bletarisë:kështuqë në dhjetë vjet kjo Krahinë përfiton tetëdhjetë mijë dukat.

Megjithë këto mirësi që sjellin bletaritë, kjo Krahinë lë pas dore këtë lloj prodhimi kaq të rëndësishëm!Duhet theksuar edhe pse nuk janë prodhues të drejtëpërdrejtë të mjaltit në këto zona ky lloj ushqimi nuk mungon dhe plotëson nevojat e përditshme të popullsisë.

Gjatë udhëtimit tonë në këto zona ishim të shoqëruar nga përfaqësues të Krahinës, kështuqë mësova që pasi bëhet korrja e drithërave ishte si traditë t'u vihej flaka hambullave të grurit duke djegur në këtë mënyrë edhe parazitët që mund të dëmtonin prodhimin dhe e bënë tokën më prodhuese, sepse krijonin kështu plehra ushqyese, edhe¹ Virgilio në veprën e tij Georgica u jep si këshillë bujqërve që të përdorin këtë metodë duke u shpjeguar përfitimet, sepse flaka djeg barërat e këqija dhe pasuron tokën me plehra dhe e bën më të pasur.

Më në fund vura re që disa perime në disa fusha ishin më jeshile,plot e përplot me prodhime jashtë masës së tyre,si p.sh bathët, qiqrat, dhe për herë të parë besova që kjo ndodh nga pjelloria e kësaj toke, ngaqë këto ishin më të lagështa por në të vërtetë nuk ishte kështu, pasi njëri nga shoqëruesit tanë më tregoi që ky terren plehërohej me pleh dhënësh dhe është i vetmi që e bën tokën të pasur me kripëra kështuqë drithërat japin rendiment rreth 35 ose 40 për hektar në një periudhë që të tjerat toka që nuk kanë të njëjtin trajtim plehror japin vetëm 10 ose 12 siç tregojnë vetë bujqësorët.

Përsa i përket frutave nuk mund të pretendosh më mirë;ato janë të bollshme me një shije të veçantë ngaqë janë prodhime nga toka të thata por të pasura me kripëra minerale. Varietet e ndryshme të mollëve, shegët, limonat, portokallet përbëjnë shumicën e fitimeve për këta banorë, pasi shiten me lehtësi dhe ndodh që gjatë stinës të prodhimit të këtyre frutave,drithërat nuk shiten .

Më në fund në qytetin e Bari-t arrita.Kushdo e di që ky qytet shtrihet në lindje të Adriatikut, i rrethuar nga mure të larta dhe mbrojtëse ku Sovrani ynë mbajti garnizonin e tij dhe ky qytet ashtu siç na mëson historia,është për lashtësinë jo pak i rëndësishëm ;edhe më tepër i përmendur në shekullin e nëntë, ngaqë ra nën sundimin e Saraçenëve dhe duke ruajtur besën e Sulltanit të tyre, për shumë vite mbështeti fortë rrethimin e Imperatorit Ludoviko XII.

---

¹ Saepe etiam steriles incendere profuit agros. *Virgil. Georg. Lib. I.*

Mbas peripecish të ndryshme qyteti ra në duart e Grekërve ku vendosën vendbanimin e tyre Ministrat e Imperatorit të Lindjes, dhe në veçanti Katapani që këto vende mbështeste dhe u zgjodh kryetar i Dukatit të Puglia-s.

Më në fund mbas katër vite rrethimi kalon nën udhëheqjen e të dëgjuarit Roberto Guiscardo,² dhe duke bërë përparime në fushën e shkencave, të artit, dhe në tregëti, baresët u shquan për bujari dhe fisnikëri të famshme, dhe kushdo prej tyre që nuk thyente rregullat merrte dekoratën më të lartë edhe pse ishte bir me prejardhje nga shtresë e varfër e rëndësishme ishte të ishin vendalinj.

Këto konstatova nga kushtetuta e qytetit të komentuar nga Assillo, dhe mu desh të përshkruaj fjalët për rëndësinë që ato paraqesin.³

Qyteti i Bari-t është kaq i bukur dhe i qetë sa që të lë të mahnitur. Për kohën që mu desh të qëndroja vura re që gratë kur kalonin rrugës si ato aristokratet si ato të shtresave të varfëra silleshin në mënyrë fisnike, dhe ngaqë lidha miqësi me disa prej tyre më bënë përshtypje traditat e tyre fisnike.

Nga mënyra se si të flasin të përcjellin ngrohtësi dhe qetësi shpirtërore. Ato janë të dashura, të thjeshta në mënyrën e të veshurit, janë delikate, flasin me edukatë dhe janë të kujdeshme, përsa i përket ndjenjave të tyre janë shumë xhelose dhe janë mjaft besimtare. Zoti është dëshmitarë i përveçëm përsa i përket sjelljeve të tyre, asnjëra nuk lejon t'u preket nderi, janë zonja të ndershme, nuk mund të ketë hije tradhëtimi në jetën e tyre sepse shkakton urrejtje midis vetë grave dhe mbi të gjitha humbasin respektin e burrave që i përçmojnë barbarisht; mashtrimi dhe hilet në marrëdhëniet me të tjerët, të mashtruarit gjatë shkëmbimit të mallrave janë huqe të dëmshme janë gjëra të palejueshme dhe janë të dënueshme nga ligjet e përditshme të jetës dhe e bëjnë qytetarin të jetë i përçmuar nga e gjithë shoqëria që e shmang, mbetet i izoluar nga të gjithë dhe i përbuzur (këto janë qytete të lumtura).

E gjithë popullsia ka si pikësynim punën, gra e burra, fëmijë dhe të rritur, madje edhe aristokratët, gjatë gjithë ditës janë të zënë me punë, është e qartë që kanë edhe kohë për të shëtitur, për t'u argëtuar, por vendin kryesor e zë gjithnjë puna.

---

² Giannone Pag. 516. Lib. I.

³ In Civitate nostra sic est generalis, Et generosa nobilitas, ut quicumque velit, possit ad militiam se conferre, Et prerogativa militaris cinguli decorari, nec quaeritur quo patre, v el qua matre sit genitus dum genere sit Barensis. *Massil. Comment, ad Constitut. Bari §. In Civitate.*

Eshtë për të qeshur duke vështruar disa zonja aristokrate të disa qyteteve kryesore të Itali-së,që e kalojnë kohën duke bërë veri me freskuese dhe duke u parë para pasqyrës.

Papunësia gjithnjë është parë si një element që shkakton vetëm dembellëk, e shtie trupin në plogështi, ndikon keq në gjendjen shpirtërore dhe të mbyll horizontin e mendimeve.Janë për t'u

lavdëruar ato gra që nuk janë të prira për punë shtëpiake i kushtojnë kohë leximit, të rrish duarkryq nuk është ndonjë vrytet.

Gratë greke punonin në tezgjah pëlhurë të kuqe dhe Alessandro-s i kishin dhuruar nga Maqedonia disa nga këto pëlhura me të cilat i bëri një dhuratë gruas së Dario –s Sisigambi dhe i shpjegoi që mund t'u mësonte edhe vajzave të saj këtë lloj zanati, por Sisigambi mbeti e ofenduar nga një këshillë e tillë dhe Alessandro për ta qetësuar i shpjegoi që këtë lloj zanati e bënin motrat e tij.

Janë të shumta Princeshat Greke dhe Romane që ushtrojnë këtë zanat të nderuar; por le të kthehemi tek diskutimet e mëparshme d.m.th.në qytetin e Bari-t të gjithë njerëzit ushtrojnë nga një zanat sipas mundësive të tyre dhe lë të kuptohet që kjo është në themel të edukatës personale tipike të këtyre zonave dhe nuk e shpërdorin kohën kotë, rri të rrimë; nëqoftëse s'hiqni këtë plogështi keni thyer kohën e dashurisë siç këndonte ai poeti:

“se togli vizio si spezza l'arco di Cupido” Nëqoftëse s'hiqni përtacinë, thyeni ndjenjat dhe dashurinë.

Kështuqë për mua gjithnjë e më shumë u binda që një Grua pavarësisht nga shtresa sociale së cilës ajo i përket duhet të ketë patjetër një lloj pune të përditshme o punë dore ose mund ti kushtohet leximit të librave të shenjtë, shkencës por ndoshta gratë nuk janë në atë nivel intelektual që t'i kushtohen kërkimeve shkencore të paktën disa orë në ditë? Çfarë rëndësie ka seksi,ç'rëndësi ka? Për këtë motiv gratë janë më të përgatitura për të studjuar lëndë të komplikuar; kanë ekzistuar në Botë dhe në këtë Kryeqytet Gra të tilla që i janë kushtuar shpirtërisht shkencave duke vënë në dispozicione orë të tëra.

Megjithatë nuk mund të pretendohet,por të paktën disa orë në ditë përveç mësimin të përditshëm të gjuhës Francese, të Muzikës mund edhe të studjohet edhe bukuria poetike e gjuhës Italiane, Geografia, Historia, Moraliteti që mund të

mendohet si një nga lëndët më të bukura, meqënëse e bën Njeriun më të gjykueshem, më të edukuar dhe më të respektuar në shoqëri, por duke menduar sa e gjatë është dita nuk mund ta kalosh pa menduar për ndonjë lloj pune, po të mos dish çfarë duhet të bësh për veten tënde është më se e thjeshtë të imitosh atë figurë femre aq të përsosur.

Mund të lavdërohet ajo grua që kalon kohën e saj gjithë ditën para pasqyrës magjike? Duke thurur e shthurur gërshetin? Duke shfrytëzuar në maksimum durimin e parrukieres, njëherë duke i thënë bëmë këtë e bëmë atë e dua vizën nga e djathta o jo nga e majta? Që mendon gjithë kohën të shtërngoj belin të rregulloj rripin e mesit të shikohet se si i derdhet fustani në trup ose si të bëj për vete të dashurin me buzëqeshjen e saj dinake? Oh jo, është e qartë që, nuk mund të lavdërohet një zonjë e tillë.

Të mendosh në mënyrë të tillë do të thotë të fshehësh lumturinë tënde dhe të mohosh seksin të cilit i përket d.m.th të qënit grua. Të ëndërrosh të veshësh një kapele me fjokra dhe zbukurime franceze, gjithë këtë sandërllek nuk janë këto vocërrima që të sjellin lumturinë! Lumturi!

Oh njerëz sa perkujdesje! Sa gjëra të kota keni në jetën tuaj?

Kush i kushton një perkujdesje kaq të veçantë paraqitjes së jashtme lë shkas tek të tjerët të mendojnë; sa ambicioze dhe sa mburrje ka kjo zonjë?

Kjo është e natyrshme për vetë gratë, por që një grua të vejë në dukje dobësinë e saj edhe pse gëzon bukurinë e saj ashtu siç ja ka dhënë i madhi zot, humbet të gjithë dinjitetin e saj. Një perkujdesje e tillë për paraqitjen e jashtme nuk përmbush vlerat shpirtërore.

Kjo e vërtetë është shumë e rëndësishme, sepse bën të mundur që të pengoj plagët, që mund të shkaktojnë shumë dëme në shoqëri.

Por le të kthehemi përsëri në qytetin e Bari-t, banorët e tij janë punëtor dhe shumë pak lypësas më zuri syri dhe, ata që kërkojnë lëmoshë janë o qorra, o sakat o gra të plakura por nuk më zuri syri djem vagabonda që të sorollateshin gjithë ditën lart e poshtë duke lypur këto janë sipas mendimit tim të këqijat e shoqëris kur të rinjtë sorollaten lart e poshtë dhe nuk i përvishen punës dhe kërkojnë të rrojnë mbi kurrizin e të tjerëve.

Për këtë qëllim të mençurit e Athinës vendosen ligje penale, me të cilin vesi i rrëmbimit me dhunë të çrrënjosej dhe të dënohej me ligj.⁴

Është e vërtetë që e kemi për detyrë të ndihmojmë atë që ndodhet në vështirësi ,dhe është e pandërgjegjshme kush nuk mban parasysht këtë detyrim, nuk mund të lëmë në mëshirë të fatit atë person i cili nuk ka me se të ushqehet, duhet të tregojmë solidaritetin tonë.Nga anët tona për t'u dhënë ndihmë njerëzve që ndodhen në vështirësi Ligjet e të Parëve tanë janë shumë të dëgjua sepse kanë krijuar kushte dhe kolegje ku të mësonin zanate dhe merrnin edukatën e duhur duke mbajtur gjithnjë parasysht ndihmesën e duhur.

Po të kemi parasysht gjithë ata njerëz që nuk punojnë ,menjëherë do të kemi në shoqëri elemente

të tillë që do të vjedhin, vrasin,dhe do t'i shkaktojnë dëme të mëdha shoqërisë. Ja ku qëndron e vërteta që qyteti i Bari-t ka një popullsi të madhe sepse këtu njerëzit punojnë, merren me tregëti për të ushqyer familjen dhe kështu Popullsia rritet.

Nisa kështu të vizitoj qytetin por më parë desha të vizitoj Katedralen që nuk ka pse të mos krahasohet me Kishat tona, por këtu është për t'u theksuar bukuria e rrallë përse i përket pikturave të ndryshme, ambientit të pafundshëm, pastërtisë,punimet arkitektike nuk ja humben vlerën, edhe pse në disa pjesë nuk janë të njëjta si më përpara, sepse u modifikua nga i dëgjuari Monsignor Gaeta,por mund të them në përgjithësi më pëlqeu.

Prej andej shkova të vizitoja të dëgjuarën shënjtore të Shën Nikollës që ndodhet në pjesën e poshtme në të njëjtën Kishë dhe që është i nderuar nga gjithë Mbretëruetit e Evropës dhe akoma në çdo kohë vijnë vizitore që luten dhe falen.Nga të dhënat historike që kemi, mësojmë që eshtrat e këtij të shenjtji arritën në vitin 1087 nën udhëheqjen e Duka Ruggiero, i biri i Roberto Guiscardo nga Qyteti i Mira në Licia, në të cilin ky i shenjtë ishte Peshkop, nga dyzet e gjashtë marinarët Baresë dhe u bë i përjetshëm në Bari nga dashuria dhe kujdesi që treguan në drejtim të tij si politikanët ashtu edhe nga vetë Kishtarët.

---

⁴ Einneco del diritto di natura al cap.8 Lib. II.

Shumë ikona të të shenjtëve të tjerëeruhën në këtë shenjtore ku amirohen Pasuritë që kanë dhuruar bujarisht të nderuarit Mbreti Augusto, Mbreti Ruggiero, Carlo II d'Angiò dhe të gjithë Mbretërit e tjerë; por nuk është qëllimi im ky që të përshkruaj historinë; mund të shtoj që nga bollëku i shumtë i dhuratave janë për t'u përmendur veshja e ceremonisë fetare e qëndisur me fije mëndafshi, një Kelshejt e florinjte e punuar me mjeshtëri të rrallë dhe një altar i sakramenteve i pikturuar me dy engjëj të argjente. Dhuratë e Mbretit Augusto Carlo sot Monark i lumtur i Spanjës, së bashku me bashkëshorten e tij Regjinën e nderuar vizituan këtë shenjtore. Janë të shumta bukuritë e rralla që do të lë pa përshkruar sepse dua që të rrëfej udhëtimin tim.

Në qytetin e Barit gjenden shumë Monastere Fetare dhe të Murgeshave, Konservatore të mira, sidomos ai i Vajzave jetime (por shumë të varfëra) një Spital i mirë, një Shkollë Fetare e përsosur dhe më në fund një Udhëheqje e zgjuar.

Përsa i përket shkencave ekzistojnë shkolla shtetërore të themeluara nga Mbreti ynë (D.G.) nga dalin letrarë të dëgjuar, midis tyre edhe shkrimtari i veprës Diatribe që në historinë e transferimit të të Shenjtit Nicolò në Bari përshkruajti pafundshmërinë e diturive të tij.

Unë pata fatin e madh të njihem me disa nga këta shkrimtarë të cilët më nderuan me njohuritë e tyre duke më informuar me lajme të rëndësishme mbi këtë Qytet. Porti detar nuk është i sigurt, nuk është gjë tjetër veçse një gjuhëzë prej çimento e hyrë në det me disa kollona ku mund të ankorohen anijet dhe janë të pambrojtura nga stuhitë.

Meqënëse gjindem në temë po ju rrëfej disa nga tregëtitë që zhvillohen në këtë port.

Duhet të dimë që Baresët e shtrijnë lundrimin e tyre fillimisht në detin Adriatik, tregëtia e tyre kryesore dhe udhëtimet eshpeshta janë ato për në Venezia, për Trieste; ku transportojnë vaj, bajame që vajin e këtyre të fundit. Venezianet e përdorin për të prodhuar bojëra ngjyuese. Nga atje pastaj transportojnë dru, erëza, bojëra ngjyuese, sheqer, kakao, dhe çdo mirësi që ofron tregu i Venezies dhe i Triestes.

Nga këtu udhëtojnë në brigjet e Dalmacisë dhe të Korfosit duke blerë pije të shijshme dhe mallra të mira. Ajo që është për t'u theksuar janë disa shoqëri Hollandese, Anglese dhe veçanërisht është njëra që quhet Shoqëria e Vdekjes, që pasi ka grumbulluar një shumë të lartë parash transporton çdo lloj ushqime dhe

mallrash në këto Krahina; transporton çdo lloj mallrash siç janë kolla, hekur, bakër, bojëra ngjyruese, duhan, dhe çdo gjë që u del përpara. Domethënë janë tregtarë të famshëm; nëqoftëse këta tregtarë marrin guxim japin mundësi të madhe zhvillimit të lundrimit detar, në këtë Qytet.

Perimet në qytetin e Barit nuk mungojnë sepse fushat kanë ujin e nevojshëm që rrjedh nga burimet nëntokësore, uji këtu gjendet jashtëzakonisht me lehtësi që sapo të gërmosh edhe në sipërfaqe tokën menjëherë gjen burime që janë të domosdoshme për vaditjen e perimeve; në ato zona të Krahinës ku mungojnë këto burime, ndihet jashtëzakonisht mungesa e perimeve.

Tani mbas një vizite të gjatë brenda dhe jashtë qytetit, arriti mbrëmja dhe u detyruam të flinim në këtë Qytet, për t'u nisur të nesërmen në mëngjes në drejtim të Napolit duke vizituar kështu edhe Qytete të tjera të kësaj Krahine dhe gjatë udhëtimit përse i përket bujqësisë nuk vura re ndonjë gjë të veçantë nga ato që kisha shkruajtur në fillim të kësaj letre.

Duke kaluar për qytete të vogla afër Qytetit të Bari-t në mes të rrugës nga Bari për në Giovinazzo dhe qytetet e tjera në vazhdim më zuri syri një gjë të jashtëzakonshme: anës rrugës u ndesha me grumbuj algash deti, disa edhe të përhapura nëpër rrugë dhe të përziera me baltë dhe duke kërkuar të kuptoja pse gjendeshin këtu arrita në përfundimin që këto alga i nxirrte deti me dallgë anës bregut, dhe kështu kafshët duke bërë po këtë rrugë i shpërndanin me këmbë dhe gjate verës lëshonin një erë të rëndë që të bllokonte frymëmarrjen; më rrëfyen që këta njerëz herë pas here i transportonin me kafshë pune dhe kështu eliminonin erërat e këqija dhe plehëronin tokën; një mendim i mirë m'u duk kjo ide e fshatarëve.

Po në këto rrugë u ndesha edhe me disa gurë të mëdhenj që meritonin që ti përshkuaj; ngjyra e tyre ishte e kuqe dhe me damarë të bardhë, në mes kishin njolla akoma më të bardha që të kujtonin mermerin e krahinave të tjera dhe nga kurioziteti pyeta si e kishin emrin, më thanë që janë gurë porfir dhe duke qënë të figurshëm po të resistonin prerjes siç ndodh me mermerin këta lloj gurësh do të përfaqësonin një nga vlerat më të rralla të këtyre vendeve.

Arritëm në Giovinazzo, dhe nga këtu shkuam për disa orë në Bitonto që nga ndërtesat, nga pozicioni dhe nga shënja të tjera më dha përshtypjen e një Qyteti të lashtë, por duke thënë të vërtetën nga ato pak gjëra që mund të gjykoj m'u duk si errët, i ngritur në fund të asaj fushe. Pashë që rrugët ishin të shtruara me gurë

të paskalitur dhe mund të krijonin probleme për kafshët që rrezikonin të rrëshkisnin dhe të thyenin ndonjë këmbë; njerëzit që banonin atje m'u dukën të thjeshtë dhe mendjemprehtë.

Përsa i përket argumenteve të tjera ajo që mund të më ngjallte interes ishte Lashtësia e këtij Qyteti, por duhej shpjeguar nga e kishte prejardhjen kjo fisnikëri, duke biseduar në mënyrë të përgjithshme duhej shpjeguar fanatizmi i disave që për arsye të prejardhjes nga një fis ose nga fisnikëria e familjes së tyre mendonin që mund të gëzonin të drejta speciale dhe mua m'u dha mundësia që t'u përgjigjesha se pavarësisht nga e kishin prejardhjen nga Faramondo ose nga Carlo Magno, megjithëkëtë nuk mund ta quanin veten Gjysmëperëndi, duke qënë ky një zhgënjim, sepse nuk ja vlen të theksosh origjinën fisnike kur nuk je në gjendje ta mbash titullin me nder dhe të bësh përparime në atë drejtim.

Më erdhi në mendje një ngjarje lidhur më këtë lloj argumenti, ajo e Alessandro-s së madh që kur kalonte në Indie, që atë popull e kishte mposhtur dhe për këtë e quanin biri i tretë i Giove, kur u drejtua në Qytetin e Mazaura për të pushtuar atë Qendër; kur po kalonte rreth mureve për të kontrolluar lartësinë dhe mbrojtjen, u plagos në këmbë nga një shigjetë; ai me krenari e hoqi shigjetën hipi mbi kalë pa lidhur plagën i zhveshur dhe me gjakun e tharë ndjeu dhimbjen edhe për këtë u detyrua të pranonte këtë shprehje:

të gjithë betohen që unë jam i biri i Giove, por plaga ime më ther dhe më bën ta ndjej veten njeri.

Arrita në përfundimin që, ta ndjesh veten njeri me privilegje nga të tjerët vetëm për vetë faktin që i përket një dinastie të fisshme; prejardhja jonë, stërgjyshërit tanë, nderi i të parëve tanë nuk janë të tonat, vetëm se po të mbajmë lart këtë titull me veprimet tona atëherë mund të themi që jemi bijë të denjë të këtij fisi siç e shkruan ky Poet:

*Et genus, Et Proavos, Et quæ non fecimus ipsi.
Vix ea nostra puto.*

Marco Tullio shpërthente kundër Pucio Pisone duke u shprehur: mos kujto se emri i të parëve të tu, veprimet e tyre të famshme mund të bëjnë ty të jesh i përveçëm midis nesh, por jo kur ti ke në shpirtin tënd vetëm

ligështi;shpirtmirësia e bën njeriun fisnik mbi fisnikër pavarësisht nga çfarëdo shtresë sociale ai ka lindur, mirëse të vij prejardhja e tij e fisshme.⁵

I Denjë duhet quajtur ai i cili përballon me dinjitet edhe fatkeqësinë që të rezervon jeta dhe gjithnjë ruan në zemër fisnikërinë e tij; ai që në fatin e tij nuk lavdëron mirëqënien e tij por tregohet gjithnjë i thjeshtë, i nderuar nga të gjithë, dhe tregon interes për popullsinë. Ai që ruan nderin e vashëzave të turpshme, të zonjave të ndershme, që nuk mashtron të varfërit, që nuk sorollat njeri, që mban fjalën e dhënë dhe me sjelljen e tij burrërore fiton zemrat e njerëzve, që provon mëshirë në drejtim të Zotit dhe me sinqeritetin që e karakterizon vë në pah Besimin e tij dhe e mbron nga thashethemet.Ky burrë mund të quhet me të vërtetë fisnik, nëqoftëse urtësia është bijë e Giove, duke lidhur martesë me të mund të futet në fisin e Perëndisë.

Mbasi diskutuam mbi këtë argument nisëm udhëtimin tonë dhe vëzhgova pak larg nga Bitonto një lapidar me shkronja të gdhendura sipër, qëndrova, dhe nga leximi i këtyre fjalëve kuptova që ishte një lapidar për nder të Spanjollëve në luftë kundër Gjermanëve që ishte zhvilluar atje më 1734 kur Mbreti Carlo, sot Augusto Monarka i Spanjës provoi të pushtonte këtë Mbretëri, dhe me një sukses të merituar hyri në Fuqi.

M'u kujtua atëherë që ishte si traditë e tyre të ngrinin lapidar madhështor për të nderuar kujtimin e të parëve të tyre.Në të vërtetë të 300 ushtarëve të Leonida, që mbrojtën ushtrinë e Termopili kundër ushtrisë së përsosur të Serse të cilët i prenë copa- copa, Spartanët ngritën në këto vende një Lapidar madhështor në kujtim të kësaj disfate.

Duke vazhduar udhëtimin u afruam Qytetit Molfetta, ku më treguan që pak kilometra nga Qyteti dukej një miniere nitrati që kishin dy vjet që e kishin zbuluar.Nga kontrolllet e bëra nga Kimistë kompetentë u zbulua që ky lloj minerali ishte nitrit i vërtetë dhe ngaqë po diskutohej që të përdornin për plehrim vetëm nitrit mineral apo atë bimor dhe për kënaqësinë e Natyralistëve u vendos që ky lloj minerali të nxirrej nga toka.

Duke vazhduar udhëtimin tonë arritëm në qytetin e Tërlizzi-t,dhe përse i përket ajrit të pastër kënaqësia e këtij Qyteti, mënyra e mikpritjes të këtyre banorëve të ngjall një lloj ëndërrimi.

---

⁵ *Animus facit nobilem, cui a quacumque conditione supra conditionem licet assurgere*, Cic. In Pis.

Shumë prej tyre bujarisht na mirëpritën dhe ne me kënaqësi pranuan ftesën e tyre dhe nderin e madh që treguan në drejtimin tonë para se të niseshim për në Andria.

Në mbrëmje arritëm në Andria,ky qytet ndodhet në një vend të tillë që të jep mundësinë të vizitosh përreth vende të tjera, dhe të zbulosh qetësisht këtë qytet ku qëndruam për pak ditë,nga një familje fisnike banuese në këtë vend pranuan dhurata me vlerë dhe po të tilla na erdhën edhe nga banorë të tjerë të këtij qyteti në shenjë miqësie ashtu siç na ndodhi në çdo Qytet tjetër të kësaj Krahine.

Qyteti më pëlqeu jashtë mase, dhe në këta banorë ndesha sinqeritetin e tyre dhe dashamirësinë e pastër: në periferi të këtij qyteti gjindeshin disa shtëpi të bukura me kopshte të pafundme plot me fruta të shijshme,një ditë kalova andej dhe ngaqë ishte kohë e frutave të para duke provuar disa prej tyre më të ëmbla e më të shijshme aqsa mu dukën se ishin frutat e vendit tim dhe u mundova të gjeja ngjashmërinë, dhe arrita në përfundimin që këto pemë rriten në toka të thata por të pasura me kripëra minerale prandaj frutat janë kaq të ëmbla dhe me shije të mirë.Frutat nuk vilen asnjëherë para kohe presin derisa të arrijnë pjekjen e plotë, ndryshe ndodh nga anët tona , frutat vilen të papjekura dhe e vazhdojnë pjekjen në magazina por të gjithë e dimë që frutat e shijshme piqen lart në pemë duke u ushqyer me humusin e tokës.Kjo lloj pjekurie është e natyrshme sepse vjen direkt në pemë dhe jo në magazina që në vend që të piqen ,prishen dhe kalben.

Në ato kopshte vura re që pemët janë të mbjella në largësi të barabartë njëra nga tjetra,kështuqë atyre nuk i mungon ajrimi,i cili ndihkon shumë në shëndetin e pemeve dhe sidomos kur i ngroh Dielli dhe janë të bekuar nga rrezet e tij të ngrohta.

Nuk mund të ankojem për punën që bëjnë kopshtarët, për kujdesin që tregojnë dhe pastërtinë të cilën u kushtojnë këtyre pemëve.

Nga kureshtja ime e madhe hyra të shikoja shtëpinë ku banonte kopshtari me familjen e tij, gruaja dhe me të tre femijët, secili kishte veshur një këmishë të madhe në trup, dhe pjesa tjetër ishin lakuriq,por ishin aq të bukur dhe të shëndetshëm bullafiq në fytyrë, të nxirë nga rrezet e diellit,buzët akoma me thërrime buke, të qeshur dhe të shpërkujdesur më mësuan çfarë do të thoshte të rriteshe në mes të natyrës dhe të mos e vrisje mëndjen për asgjë.

Me të vërtetë një Miku ynë që na shoqëronte, duke biseduar mbi këtë situatë më tha:kush nuk e pranon që gjendja shpirtërore e këtyre Njerëzve është më e

lumtur se kushdo tjetër? Këta kanë marrëdhënie të pakta me persona të tjerë dhe kanë më pak pakënaqësi; këta nuk kanë shumë kërkesa nga jeta, nuk janë si ne që na vuan zemra, nuk i pushton ambizioni sepse nderet janë fjalë për ta të panjohura; pallatet e pasura, drekat e mëdhaja, poltronet dhe çdo gjë tjetër që na rrethon në këtë Botë atyre nuk u ngjall interes; kënaqen me pak, me një bahçe të vogël, me disa rrenjë hardhie me një gomar, dhe jetojnë të qetë jetën e tyre; kush kënaqet gëzon, kështu thotë një fjalë e urtë, kështu e quan këtë fat të njeriut një poet lirik:

*Beatus ille, qui procul negotiis
Paterna rura bobus exercet suis.*

Këto fjalë u bënë shkak diskutimesh midis nesh; edhe pse isha e bindur që kjo fjalë e urtë nuk ishte e gabuar, ju përgjigja me urtësi që se kështu mund të paraqitej gjendja shpirtërore e këtyre njerëzve, kushtet në të cilat ata jetojnë nuk do të thotë që nuk kanë interes për një jetë më të mirë për kushte më të mira, për një lumturi në të ardhmen dhe po të themi që një mëndje e zgjuar është më e nderuar se kënaqësitë e trupit, duhet të pranojmë që kënaqësitë shpirtërore të bëjnë më fisnik në jetë se sa ai që i kushton gjithë kohën kënaqësisë së ndjenjave, dhe se një Qytetar e ndjen më fortë temperamentin e zjarrtë e di mirë si mund ta shuaj, ose ta drejtoj në rrugë tjetër, por ngaqë arriti mbrëmja u detyruam të ktheheshim në shtëpi.

Në kohën që qëndrova në Andria desha të vizitoja edhe qytetin e Trani-t, vend i lashtë, ku ndodhet Gjykata e dëgjuar akoma për fisnikërinë dhe për tregtinë detare dhe ngaqë ishin ditë feste, kur u ndodha atje vizitova disa Kisha: dhe ngaqë në ditë feste vihen në pah gjërat më me vlerë kështu pata përshtypjen nga lluksi i madh që më ra në sy; dhe ngaqë e kuptova që jo vetëm këtu por në të gjitha qytetet e tjera të krahinës që vizitova arrita të mendoj që përveç varfërisë këtu qarkullonte shumë pak paraja, prandaj kishte shumë punëtorë jabanxhinj.

Në ditën e gjashtë të qëndrimit në Andria shkova edhe në Barletta, qytet me të vërtetë i bukur, imahnitshëm! Madhështia e Pallateve, gjerësia e rrugëve, rregulli dhe simmetria janë veçori që e rendin pa zhgënjime edhe më të bukur nga gjithë qytetet e kësaj Krahine, por më kallxuan që ajri është i ndotur sepse i pasur me kripëra dhe dëmton jo vetëm shëndetin e Vendalinjve, por edhe të jabanxhinjve shkaktojnë dëme sidomos të lotimit të syve.

Unë në të vërtetë nuk munda të shpjegojë dëmet që shkaktojnë këto kripëra, për vete faktin që ky bregdet gjendet i zhveshur nga pemët të cilat janë të domosdoshme për ndërrimin e ajrit sepse thithin dyoksidin e karbonit dhe lëshojnë oksigjen i rëndësishëm për frymëmarrjen, dhe ngaqë këto mungojnë ajri është i rëndë dhe shkakton jo vetëm lotim të syve por edhe derdhje gjaku në sy.

Më rrëfyen diçka më shumë që, gjatë stinës së verës shfaqen mjaft sëmundje dhe unë përfytyrova (dhe nuk u gabova) që këto vinin nga grumbullimi i shumtë i algave, të cilat dallgët e detit i nxirrnin në breg; dhe pasi kalbeshin lëshonin në ajër një erë të rëndomtë e dëmshme për shëndetin e njeriut.

Përsa i përket prodhimeve që jep kjo tokë, mund të përmendim një lloj pjepër shumë të ëmbël dhe të shijshëm me diametër një pëllëmbë e gjysëm të trashë, që mbillet në toka rënore, ashtu si edhe sharqinj të që japin prodhime të larta dhe me madhësira të jashtëzakonshme. Gjashtë kilometra nga qyteti gjendet pjesa e shkatërruar e Qytetit të Kanne-s, kur arrita në këtë vend pashë hapësirën e fushës ku u zhvillua përleshja midis Kartagjinësve dhe romanëve, dhe duke përshkruar në mendje historinë më dilnin parasysht gjaku i derdhur në këtë betejë; kështu duke e përfyturuar atë luftë kërkoja të caktoja me hamëndje pozicionin, meqënëse isha afër në Olfanto, ku Annibale vendosi Ushtrinë e tij të përbërë nga 40 mijë këmbësorë dhe dhjetë mijë kuaj; kjo ishte ana e dhjathtë e udhëhequr nga Konsolli Paolo Emilio, ana e majtë ishte e udhëhequr nga Marrone, në mes ndodhej Servilio njëri nga udhëheqësit e mëparshëm; nga pozicioni që ishte vendosur Annibale, frynte era kundër Romanëve (çfarë strategjie prej gjenerali!) kështu që pluhuri u qërronte sytë; më dukej sikur vështroja sulmimin e ushtrisë Annibale duke ndjekur nga çdo anë mbas një rezistence të gjatë, të dorëzohet para numrit të kundërshtarëve dhe bën tërheqjen në vendin e saj të caktuar nga ishte nisur para se të fillonte përleshja; përfytyroja ushtrinë Romane të kundërvijë armikut me vrull, të hidhej në mes të formacionit armik, të gjithë të shrrëgullt, të lodhur, të rraskapitur dhe të çorientuar, dhe kështu binin në kurth të ushtrisë kalorëse Africana e shpërdhur dhe e përqëndruar, dhe Ushtria Romane e shpartalluar dhe e mundur nga ajo Annibale, dhe në zjarrin e kacafytjes përfytyroja gjakun e Romanëve të derdhej rrëke, dhe në këtë moment Cartagines-ët u treguan të pamëshirshëm, edhe pse Annibale i kishte disa herë tërhequr vëmendjen të pushonin luftën, ata të pangopur nga etja për gjak dhe nga kjo tragjedi vazhdonin të vrisnin akoma. Në këtë luftë të pamëshirshme dihet

që shtatëdhjetë mijë ishin ushtarët Romanë që kishin mbetur në fushën e betejës, por sipas Livio-s 43 mijë dhe 10 mijë të zënë rob, Annibale la në fushën e betejës 4 mijë Galli, njëmijë e pesëqind midis Spanjollëve, dhe Afrikanëve, dhe 600 kuaj. Duke u larguar për disa metra nga rrugët e Barlettë-s, dhe ngaqë isha afër qytetit të lashtë Canosa, më thanë që disa metra më tej nga ky Qytet gjindeshin gërmime të lëna përgjysmë, të pasura në kujtesën e lashtë dhe midis gjërave të çmueshme disa lapidarë të mposhtur dhe të zhvarrosur, të grumbulluar nga ana e djathtë kishin mbishkrime të çmueshme përkujtimore.

Përfundova duke ju bezdisur me rrëfimet e këtij udhëtimi tim kaq të shkurtër, ngaqë po i afrohem Qytetit të Napolit, duke kaluar nëpër Qytetin e Foggia-s ku në këtë moment ndodhem dhe po ju shkruaj.

Por dëshira për t'ju kushtuar akoma reflektimeve filozofike lidhur me nevojat e kësaj Krahine siç e shpreha në fillim kur nisa të shkruaj këtë tregim, më jep shkas të mendoj që ky lloj reflektimi mund t'i përshtatet edhe Krahinave të tjera të Mbretërisë tonë ngaqë gjinden të gjitha në të njëjtat kushte aktuale.

Fillimisht më kallzuan disa njerëz të ngarkuar me punë në këto dyqane, që në të gjithë Krahinën dhe sidomos në vendet e vogla qarkullon shumë pak para, ngaqë prodhimi i drithërave, i vajit dhe i bajameve janë të pakta, këto vështirësi gjinden prej vite të tëra, dhe kështu shumica e popullsisë nuk është në gjendje të mbijetojë, dhe nuk gjejnë mënyrën për të mbjellë tokat dhe kështu ato mbeten djerrina sepse askush nuk u jep kredi me çfarëdo përqindje të interesit. Për të ndihmuar fshatarët për të dalë nga kjo gjendje e vetmja rrugëzgjidhje është të themelohet një Bankë shtetërore për çdo Krahinë që t'u jap kredi Fshatarëve të mbjellin tokat, për këtë kjo lloj banke duhet të ketë si gjendje fillimisht jo më pak se njëqind mijë dukat; kështu mund t'u jap kredi kujtdo që ka nevojë duke marrë masa paraprake, kështu që nuk humbet as kapitalin dhe as interesin. Mbitëgjitha, në të gjitha qytetet bregdetare gjinden punëtore të zgjuar që të rrahur me rreziqet, të shkathët për tregëti detare, ku dihet që këta të fundit kanë rezerva të hollash të garantuara pse të mos nxiten duke u lëshuar kredi kur atyre u lypset, kështu që zhvillojnë tregëtinë detare dhe lulëzojnë ekonominë?

Duke vepruar në këtë mënyrë kjo lloj Banke përfiton nga huadhënia e parasë, dalin me fitime edhe doganat sidomos nga hyrja në qarkullim e mallrave të reja dhe të bollshme në të gjithë Mbretërinë, dhe më e pasur dhe më e forte bëhet i gjithë Shteti.

Më lind natyrshëm një pyetje:ku mund t'i gjejnë të hollat për të themeluar një Bankë për çdo Krahinë kur të gjitha Krahinat gjenden në të njëjtën situatë ekonomike?

Pyetja është e drejtë dhe me vend, dhe unë e kam të thjeshtë përgjigjen duke gjetur mënyrën më të lehtë,për të grumbulluar së bashku shumën e një milion e dyqindmijë dukat, pa rënduar mbi shpatullat e njerëzve të varfër pa ndërhyrë me taksa të tjera,dhe pa shkaktuar dëme të rënda Universitetit.

Për Bujqësinë një ligj i hartuar ashtu siç duhet zgjidh këtë lloj problemi;dhe derisa të kuptohet ky koncept për aq sa e mendoj unë dhe do të jap mendimin tim duke bërë llogaritë në bazë të ideve të mia.

E gjithë Mbretëria jonë ka një shtrirje afërsisht rreth 300 mijë gjatësi dhe 68 gjerësi të mesme (edhe pse dikush mendon rreth 80);këto llogaritje më japin shumën e 20mijë e 400 m katrorë të cilat më formojnë shumën e 20milion e 400 mijë m katrorë. Ne fakt po të mendojmë që me këtë lloj matje e kthyer në metra katror të shumëzohet 20.400 për 1000 na jep shumën e 20 milioni e 400 metra katrore.

Tani dua të zbres nga kjo llogaritje tetë milion dynymë, sepse e zënë Malet, Liqenet, Lumenjtë, Qytetet dhe Tokat shkëmbore e të tjera;mbeten 12 milion e katërqind mijë dynymë tokë për mbjellje.

Mendojmë që në këtë hapësirë, gjysma vjen e mbjellë këtë vit dhe gjysma tjetër vitin tjetër, ja që na ngelen gjashtë milion e 200mijë dynymë tokë e rezervuar për të mbjellat.

Tani çdo lloj mase midis atyre që na japin dymbëdhjetë për një, dhe ato që na japin katër, duke marrë një mesatare të përpjesëshme na jep tetë për një; domethëne se gjithë kjo tokë mund të mbillej me grurë; marrim një prodhim prej dyzet e nëntë milion e gjashtë qind mijë (tomoli një lloj mënyre për të ndërruar monedhën me grurë); nga kjo zbresim 9 milion e gjashtëqind mijë për kullotë bagëtish mbeten 40 milion dynymë për grurë të pastër.

Popullsia e kësaj Mbretërie mund të llogaritet në katër milion njerëz, për ushqimin e tyre mund të përdoret afërsisht 30 milion, përkundazi gjendet edhe më shumë;domethëne mund të eksportohet jashtë Mbretërisë 10 milion tomoli; mua më lind pyetja: është në të vërtetë kaq prodhimi i grurit sipas llogarive të mia?Jo Zonjë ,mund të më përgjigjen;sepse mungon mbjellja;çfarë duhet bërë atëherë?

Unë mendoj që një ligj bujqësor i formuluar në këtë mënyrë dhe po të zbatohet seriozisht mund të japë rezultatet e duhura.

Unë nuk jam për një shpërdarje të barabartë të tokave, siç bëri Licurgo në Spartë, por që në përmbajtje të ligjit të kihen parasysht kapitujt e mëposhtëm.

I Që të gjitha tokat qofshin ato pasuri e Universitetit ose e Baronëve, të gjitha t'u ndahen Fshatarëve, të cilët nuk kanë asnjë pëllëmbë tokë, dhe ngaqë nga këto toka askush aktualisht nuk nxjerr fitime dhe asnjë lloj fitimi nuk ka Arka e Shtetit u jepen për tre vitet e para të lira nga çfarëdo lloj detyrimi në drejtim të Universitetit, ose të Baronëve, por me kusht që të paguajnë gjysmën e prodhimit që është i domosdoshëm për të krijuar shumat e holla që u duhen Bankave të çdo Krahine për të ndihmuar çdo person që ka nevojë për kredi: ja nga vjen fitimi i parë i parasë.

II Që mbas tre vjetëve bashkëpronarët e këtyre tokave të paguajnë Pronarët në bazë të prodhimeve të marra nga tokat e mbjella;

III Që po të mos mbjellin tokën sikur edhe për të vetmin vit ajo pjesë e tokës që u është caktuar u hiqet nga përdorimi.

Mund të jetë ky një ligj i drejtë, me leverdi dhe askush nga organet kompetente si Universiteti, Baronët apo Arka Shtetërore mund të pësojnë humbje, përkrundazi përfitojnë, sepse nga tokat djerrina dhe të mbuluara nga barishtet kush nuk e di që sa pak fitime marrin Pronarët e secilave?

Përkundrazi, këto toka të leshuara me qira edhe pse për tre vitet e para nuk kanë perfitime të ndjeshme, por të ardhura të pakta të vlefshme për krijimin e Bankës, nga viti i katërt, janë të detyruar Fshatarët të paguajnë në përqindje të plotë borxhin, përnjëherë fitojnë ato që kanë humbur në vitet e kaluara; e njëjta gjë vlen edhe për Tatimet, që pretendojnë një përqindje të të ardhurave nga këto toka.

Ju them edhe një diçka më shumë: kur një Fshatar, i cili më përpara nuk kishte asgjë, me një përkrahje të tillë nxitet të bëhen punëtorë i zellshëm dhe të përmbushë nevojat e Natyrës, nuk llogarit që, duke çuar grurin për ta bluar, përveç shpenzimeve për bluarjen që janë disa qindarka për kunjtalë, paguan dy qindarka më shumë për taksat; kështuqë të pasurve çfarë mund t'u kushtojë po të paguajnë katër qindarka në vend të dyve që paguan fshatari, për bluarjen e grurit i cili është i nevojshëm për familjen?

Atëherë le të llogarisim nuk them 30 por 25 milion të dy grani⁶ grurë është e qartë që na del shuma e 500 mijë dukat. Asqë nuk preokupohem për tagjinë e bagëtisë sepse në gjithë shtrirjen e tokave të mbjella, gjysma do të mbillet vitin e parë dhe gjysma tjetër vitin e dytë, kështuqë kjo pjesë mund të përdoret për të mbjellë tagji për bagëtinë.

Gjithashtu duke kthyer në toka pjellore, pjesën më të madhe të atyre djerrinave dhe pyjeve, dhe me një prodhim më të madh të grurit nga ai që marrim aktualisht, patjetër mund të grumbullojmë rezerva saqë biles edhe të mendojmë për eksportim dhe të mbajmë atë që na duhet për të plotësuar nevojat tona; kështuqë se kjo është më shumë se gjashtë milion për tomoli, për pesë grani grurë për tatime, ja tek na dalin 300 mijë dukat të tjerë.

Përveç prodhimeve të përmendura, një tjetër bimësi jo më pak e rëndësishme se të parat, dhe që ja vlen për t'u analizuar, a e gjeni kush mund të jetë? Është prodhimi i duhanit që në këto toka ka gjetur përshtatjen e duhur dhe prodhimi i tij në mbarë Mbretërinë tonë është me bollëk.

Kështuqë unë mendoj në këtë mënyrë. Supozojmë që t'i kushtojmë kësaj bimë një territor rreth dymijë moggio⁷ që përbëjnë një hapësirë rreth dymijë metra katror, të shpërndahen në të dymbëdhjetë Krahinat, mund të kuptohet që: çdo moggio dhjetë mijë metra tokë janë patjetër në gjendje të përmbajnë katër mijë bimë, duke lënë hapësirën e duhur nga njëra bimë tek tjetra, sepse po të ngushtojmë largësinë midis bimëve për të mbjellë sa më shumë nga njëra anë dëmtojmë vetë bimën ngaqë u mungon ajrimi, nga ana tjetër prodhimi që mund të marrim është po i njëjtë; tani po të shumëzojmë 2.000 për 4.000 na del prodhimi i tetë milion bimë; çdo bimë, si ajo që na jep duhan me cilësi të lartë dhe ajo që na jep duhan me cilësi të ulët, nuk jep një rendiment më shumë se dy libra; çdo libra mund të llogaritet me çmimin e ulët të pesë grani; atëherë çdo moggio në gjendje që të përmbajë katërmijë bimë, na japin tetë mijë libra, që na rendin tetë mijë grani, domethënë katërqind dukat; zbresim një të katërtën për shpenzimet (që nuk janë edhe shumë) mbeten treqind dukat; por, netto mbeten përfundimisht dyqind e pesëdhjetë dukat; më lind pyetja: bujku duke mbjellë një moggio tokë me grurë, sa mund të fitojë? Mendojmë që mund të mbledhë njëzet me një duke i vënë çmimin

---

⁶ Grani- një lloj monedhe e përdorur në mesjetë.

⁷ Moggio – është një lloj mënyre për matjen e tokës shprehet kështu 1 - moggio e barabartë 10.000 pëllëmbë katror.

e pesëmbëdhjetë carlini për tomolo⁸ fiton 30 dukat; zbrësim gjashtë dukat për shpenzimet, mbeten njëzet e katër, domethënë që fitimi nga mbjellja e grurit në krahasim me atë të duhanit është 24 me 250; mua më duket kjo një provë gjeometrike.

Konsumimi nuk duhet të përkojë me sasinë që prodhohet, sepse po të mendojmë që një e gjashta e katër milion banorëve do të përdorë duhanin, mund të arrijmë në gjashtëqind e gjashtëdhjetë e gjashtë mijë e gjashtëdhjetë e gjashtë njerëz; duke u caktuar nga një libra e gjysëm në muaj për çdo person konsumi i përgjithshëm do të jetë rreth 13 milion libra në vit; se duam të supozojmë që një e teta e popullsisë e pi duhanin d.m.th. 500 mijë vetë, duhen në këtë rast nëntë milion libra, dhe pjesa që ngelet, mund të çohet në shitje.

Tani le të gjykojmë kështu. Mbi çdo libra⁹ vihet një tatim blerësve për tre grani, për të mos rënduar mbi fshatarët, atëherë kemi kështu 16 milion të tre grani që na japin shumë 480 mijë dukat.

Mund të konsiderohen si një burim i përbuzshëm i kësaj pasurie? Dhe ja po të përfitojmë nga taksat e dy grani më shumë për tomolo të grurit shumë 500.000 dukat, nga tatimi për tre grani për libra të duhanit shumë 480.000 dukat, nga taksat e pesë grani për tomolo nga eksportacioni i grurit shumë 300.000 dukat, kemi kështu shumë 1.280.000 dukat, që mund të vihet në përdorim për themelimin e Bankave krahinore përveç fitimeve që vijnë nga ndarja e tatimeve të tjera.

Këto tatime që përshkruam deri tani, nuk duhet të jenë në fuqi më shumë se një apo dy vjet, aq sa të bëhet i mundur themelimi i ndërtesës së Bankës së sapo përmendur, dhe më vonë të lehtësohen bujqit nga këto taksa.

Jam e bindur që mund të më kundërvihen duke më vënë në pah vështirësitë e shumta, e para mbi të gjitha vjen kjo qeëduhani ka nevojë për ujë.

Ju përgjigjem duke nënvizuar që në gjithë Mbretërinë tonë gjinden lumenj, burime me shumicë sa që të vadisin mbi 500 mijë moggi tokë dhe jo vetëm dymijë.¹⁰

Vështirësia e dytë mund të jetë kjo që në këto zona mënyra e përpunimit të duhanit nuk bëhet sipas modelit Hollandez, Angles apo Frances; por unë dëshmoj

---

⁸ Tomolo – një lloj mënyre ëer matjen e sipërfaqes së tokës bujqësore.

⁹ Libbra – një lloj mase e shprehur në gramë. Të gjitha këto janë masa që janë përdorur në shek. XVII. në Italin e Jugut.

¹⁰ Edhe pse në krahinën e Lecce-s nuk gjenden lumenj këtu prodhimi i duhanit është një nga prodhimet më në zë në këtë zonë.

që u bëhet një e padrejtë teknikëve tanë, duke i konsideruar të paaftë të përvetësojnë këtë lloj mënyre që ushtrojnë të tjerët, dhe mund të përgatisim lloje të ndryshme nga kjo lëndë, bile me një kualitet më të lartë. Eshtë zamet i madh për të sjellë dy Hollandese ose Angles, në vetë qytetit e Napoli-t nuk gjenden teknikë të tillë? Duhet shumë kohë të nisësh për në Hollandë disa napoletan që të mësojnë zanatin në mënyrë të përsosur?

Sa djemë të papunë punësohen në këto lloj fabrika? Sa para nuk shpenzohet jashtë por ngelet brënda përbrënda Mbretërisë; Mbretëria jonë është pjellore, prandaj plogështohet, nevoja të bën të vrasësh mendjen, prodhimtaria na mbush me frikë, na bën të plogësht, prandaj është e domosdoshme të nxitësh mençurinë dhe me dhurata të vogla ose duke e krahasuar si shenjë ndershmërie. Duhet bërë e ditur në të gjithë Mbretërinë **I** që kapitali i derdhur për mbjelljen e duhanit është i paprekshëm nga tatimet, kjo i shtyn fshatarët të marrin kurajë; **II** të krijohet një regjistër themeltar në të cilin çdo vit të regjistrohen fshatarët që merren me prodhimin e duhanit, dhe të regjistrohet numri i bimëve, përfitimi i lartë ose i ulët nga çdo lloj prodhimi dhe kështu këta fshatarë marrin lavdërime nga Mbreti; një lloj mirënjohje nuk j'u bën dëm! Mbretit (mjafton të njoh të mirën e popullit) çdo gjë për të është e mundshme; ndoshta mungojnë burime për të ardhurat, dhe për të mos rënduar me tatime të reja mbi fshatarët, por vetëm në lidhje me fitimet e reja, të cilat Fshatarët duhet ti zbresin nga podhimet, nga të cilat më përpara nuk kishin asnjë lloj fitimi?

Fshatari nuk dëshpërohet, nuk ankohet, nuk është i detyruar të paguaj taksa të reja, edhe pse mund të zgjedhë mënyrën se si mund t'i shlyej, sepse ndihet i pasur edhe me dhjetë pëllëmbë tokë, edhe nga dobia e saj e përgjithshme sepse i jepen për mbjelle; dhe unë me vëmendje vështrova që tokat e pakta të Fshatarëve për prodhimet më të mira të një lloj bime, me rendimentet e tyre arrijnë të prodhojnë në të njëjtën mënyrë si ato të terreneve më pjellore dhe më të pasura.

Laudato ingentia rura exiguum colito

Në këtë mënyrë si nuk mund të mos përfitojë gjithë Mbretëria? Nuk u tremben as zisë së bukës, bujqësia ka përfitimet e saja, me dhënien e kredive nga Bankat shtetërore u dalin përkrah nevojave të popullsisë, duke përjashtuar nga pagami i taksave sidomos njerëzit e varfër të fshatrave, që gjatë dimrit nuk dinë se me çfarë të jetojnë, të shtytur nga nevojat shesin prodhimet parakohe me një çmim

shumë të ulët, duke nxjerrë si pretekst që kështu nxisin tregtinë me jashtë, dhe nxiten zejtarët të shtojnë prodhimet e tyre me shpresë që mund të fitojnë pavarësinë nga Mbretëria, duke bërë kështu tregëti me njerëz nga jashtë; dhe nga përfitimet që fitojnë nga këto Banka mund të gjejnë një rrugëzgjdhje këto dy nevoja të ngutshme që tani po ju përshkruaj.

Ngaqë në Krahinën e Barit (po të mundem them të njëjtën gjë edhe për të tjerat) në stinën e verës fshatarët e varfër janë të detyruar të mbledhin kashtën dhe të jetojnë në qiell të hapur për gjithë ato ditë dhe të flenë përjashta gjatë natës, dhe rrjedhimisht duke djersitur gjatë ditës, porët e lëkurës mbeten të hapuradhe kështu lagështia e natës hyn me lehtësi në to, kështuqë preken më shpejtë nga sëmundjet e këqija ,kanë gëlbasë të keqe, dhe shpesh pështyjnë gjak, dhe njëmijë e një të këqija; kështuqë të varfërit nuk mund të përballojnë me forcat e tyre këto tragjedi të rënda për të paguar mjekët dhe ilaçet, gjejnë lehtësim në Spitalet shtetërore, ashtu siç ekzistojnë në Napoli dhe besoj që kësaj nevoje duhet t'i kushtohet kujdes i veçantë, sepse epidemitë e vazhdueshme shkaktojnë shfarosjen e popullsisë, dhe kjo zgjidhet me ngritjen e dy ose tre Spitaleve shtetërore për Krahinë të vendosur në Qytete kryesore, ku të sëmurët të ardhur nga vendet fqinjë të gjejnë kurim, strehim, dhe ushqim; kështu janë të shumtë ata që mund të shpëtojnë nga vdekja.

Eshtë më me sukses parandalimi i këtyre sëmundjeve se sa kurimi sidomos kur sëmundja ka marrë një zhvillim të dukshëm, prandaj për të ndaluar të varfërit e korrjes së grurit të vuajnë dhe të lëngojnë, është e llogjikshme të merren masa paraprake, që në periudhën e korrje-shirjes së grurit bujqit të gjejnë strehim të përshtatshëm, nuk pretendojmë shtëpi të ndërtuara me gur por të paktën kasolle me kashtë ku nuk mund t'i zëjë vesa e natës dhe të mos preken nga sëmundje të dëmshme.

Nëqoftëse nuk është e mundur të gjindet një rrugëzgjdhje e tillë për të parandaluar sëmundjet e sipërpërmendura, të paktën me shtruarjen në Spitale mund të shmangen dhe të kurohen këto sëmundje, këto spitale janë të domosdoshme jo vetëm për këto lloj sëmundjesh por edhe për epidemitë e ndryshme që gjatë verës shfaqen në këto zona, nga papastërtitë e mëdha, nga ujrat e ndenjura dhe të pista, që gjithnjë gjenden në afërsi të vendeve banuese ku krijohen; për këtë është e domosdoshme të merren masat e duhura duke i bërë këto ujra të rrjedhshme ose të mbulojnë këto kanale.

Gjithashtu vura re që në këto Krahina mungojnë shkollat d.m.th. Konservatorët për fëmijët jetimë dhe për vajzat në moshën delikate, edhe për djemtë e zgjuar të cilët po t'i shtrohen punës mundet me lehtësinë më të madhe të mësojnë zanatet më të mira dhe më të fisshme. Përsa i përket këtyre Konservatorëve, mua më duket e arsyeshme që këta duhet të jenë patjetër një vend ku djemuria të përgatiten dhe kështu gjithë Mbretëria përfiton nga këta fëmijë të arsimuar dhe me edukatë, këta janë në gjendje të përballojnë çfarëdo lloj vështirësie, janë të gatshëm të ushtrojnë çdo lloj zanati, nuk marrin rrugë të gabuara, sepse janë në gjendje të nxjerrin fitime dhe të përballojnë jetën. Nëqoftëse do të ndodh e kundërta që këta të rinj të mos kenë mundësi të arsimohen të mos marrin ndonjë zanat, ja ku menjëherë ndeshemi me hajdutë, vjedhje, vrasje dhe gjëra të tilla të ngjashme; prandaj këta persona kur të krijojnë familje ndonjë edukatë të mirë fëmijëve do t'jua japin apo jo?

Do të ndodhë patjetër ajo që ndodhi kur Sole (Dielli) kërkonte grua. Kishte vendosur të martohet; sapo ky lajm arriti tek bretkosat të gjitha së bashku filluan të kuaknin duke ngritur zërin në qiell; i prekur Giove (Jupiteri) nga këto ulërime, nga këto ankime, pyeti njerën nga bretkosat më të zhdërvjellta, dhe ajo më e zgjuara i tha, o Zot i Madh, unë jam i ngarkuar nga këto bretkosa të lutem të ndërhysh për të ndaluar këtë dasmë të rrezikshme, sepse Sole (Dielli) që sot na mbështjell me rrezet e tij dhe, na djeg, dhe na detyron të vdesim në kanalet e thara, çfarë mund t'u ndodhë fëmijëve të tij?

Përralla është e bukur, prandaj Esopo na e rrëfeu kur vështronte dasmën e një gjitoni hajdut që po martohet.

Duhet t'i kushtojmë vëmendje sjelljeve të njeriut, sepse po ta lëmë të rritet si bimët e egra, kështu do të rriten edhe fëmijet e tij, dhe kështu të rrezikshme do të jene edhe sjelljet e tyre.¹¹

---

¹¹ Nuk mund të mos lavdëroj këta persona për zgjuarsinë që tregojnë gjithë ditën në punët bujqesore dhe që me rezultatet e tyre bëjnë të lumtur gjithë vendin; kush shkruajti mënyrat mbi mbjelljen e tokave, kush mbi mbjelljen e grurit, kush mbi përpunimin e krimbit të mëndafshhtë, të tjerët mbi pemët e ullirit dhe mbi nxjerrjen e vajit, të tjerë akoma mbi punimin e leshit sipas mënyrës Anglese etj. Këto mbishkrime meritojnë një lavdërim të madh, jo më pak në mes tyre gjenden edhe njerëz me talent të madh që i kushtohen shkrimeve për të përmirësuar jetën e njeriut; ky është një problem për t'u zgjidhur, nga këtu varet lumturia e njerëzve; e transformojnë njeriun nga dembel në punëtor, nga frikacak në burrëror, nga i djallëzuar në të ndershëm, nga të pa fe në fetar, i dashuruar mbas punës, dhe ja kështu që gjithë vendi lulëzon; kështu shkallmohen veset e këqija, lulëzon harmonia, mëkëmbët tregtia dhe sëbashku me të gjithë Vendi. Pindaro duke folur për Bujqit thotë; që ata kanë një nivel jetese sipas ligjive të Natyrës, kjo lloj mënyre e të jetuarit i bën ata të pasur, të lumtur dhe të gëzuar, një jetë në drejtim të kundërt i

Ju takon Juve i Nderuar Mik, të gjykoni, se këto dorëshkrime dhe mendime të miat mund të jenë në dobi të përmirësojnë nevojat që ju vura në dukje në Krahinën e Barit, dhe që në gjithë Krahinat e Mbretërisë nuk janë të ndryshme: dhe asqë mendoj të ndryshoj mendim për ato që vëzhgova në këto zona dhe ngaqë ju kisha premtuar t'ju kallzoja me imtësi çdo gjë që mua do t'më dukej me vlere për t'u përmendur gjatë këtij udhëtimi dhe sidomos të vë në dukje interesin e madh që kjo njerëzi tregon për të parë të lumtur gjithë humanitetin.

Kjo është e gjithë aventura ime dhe kallëzimi i këtij udhëtimi të shkurtër, fjala e dhënë dhe shprehja e mendimeve të mia, dhe çdo element të dobishëm që vura re e përshkruajta me sinqeritetin tim më të madh.

Nëqoftë se këto mendime të miat nuk janë të qarta dhe nuk arrijnë miratimin nga klasa intelektuale, jeni Ju i Nderuar mik që me zgjuarsinë tuaj mund të gjeni mënyrën për të kërkuar falje në emrin tim. Ju jeni në dijeni që unë nuk kam qënë asnjëherë ai person i paarritshëm, ajo grua me mendjemprehtësi të veçantë, ose me profesion të hershëm, por jam thjeshtë një zonjë fisnike që desha të plotësoja kureshtjen tuaj mbi këto zona të panjohura si për ty ashtu edhe për mua, dhe për të zbatuar urdhërin tuaj ju shkruajta me besnikërin që më karakterizon, dhe për të cilën më detyron ndershmëria për të qënë e juaja përjete.

Foggia, 5 Qershor 1786

Me nderim dhe respekt e Juaja

Matilde Perrino

---

bën ata të vuajnë urinë, varferine dhe të bien në misëri. Kush gëzon me fatkeqësinë e tjetrit ose ja vë fajin fatit, ose ndikimit negativ të Saturno? Le të heqim veset dhe ja ku të gjithë sëbashku gëzojmë të lumtur.

SOMMARIO

PARATHENIE	I
I NDERUAR MIKU IM	1

VIAGGIATORI DELLE PUGLIE

Collana digitale realizzata nell'ambito del progetto **“Identità e memoria della Puglia: linguaggi, territori e culture. Edizioni digitali odeporiche: viaggiatori italiani ed europei nella Puglia dal Medioevo al XX secolo”**, progetto promosso dal **Dipartimento di Lingue e Letterature Straniere dell’Università del Salento** con il contributo della **Fondazione Cassa di Risparmio di Puglia** e in collaborazione col **CISVA**.